

Lars Calmfors: Artikel publicerad i Axess 2009:7 i något nedkortat skick under titeln ”Ekonomer bör bredda sin bildning”

Är det fel på nationalekonomerna?

Världsekonomin befinner sig nu i den djupaste lågkonjunkturen sedan 1930-talet. Krisen är en följd av härdsmltan i det finansiella systemet efter ett antal år av snabb kreditexpansion och överdrivet risktagande. I det uppkomna läget är det naturligt att nationalekonomernas roll har kommit att ifrågasättas. Borde vi bättre ha förutsett utvecklingen och i högre grad varnat för riskerna? Är den nationalekonomiska forskningen, liksom utbildningen, fel inriktad?

Det är en vanlig uppfattning att det skulle ha saknats varningar från nationalekonomer. Det är fel. Åtminstone två typer av riskbedömningar har varit allmänt omfattade. Den första gäller de stora uppgångarna av fastighetspriserna i många länder. Det har varit en vanlig bedömning att alltför uppdrivna fastighetspriser måste falla igen och att det skulle förvärra en konjunkturedgång.

Diskussionen om fastighetspriser har haft en motsvarighet i en mer principiell debatt om penningpolitiken. En del ekonomer har menat att de på senare år vedertagna principerna för centralbankernas penningpolitik, enligt vilken politiken inriktas på att uppnå inflationsmål på ett par års sikt, kan verka destabiliserande. Orsaken är att det medelfristiga inflationsmålet kan uppnås samtidigt som låga räntor bidrar till ”fastighetsprisbubblor” som när de brister orsakar långvariga recessioner.

Den andra omdiskuterade faran har gällt de stora bytesbalansunderskotten i USA. De har inneburit att en hög amerikansk konsumtion till betydande del finansierats genom en i längden ohållbar upplåning i omvärlden. Det har funnits en vitt spridd oro för att tvivel på den amerikanska ekonomins återbetalningsförmåga skulle leda till ett hastigt stopp för kapitalinflödena till USA och ett kraftigt dollarfall. Enligt detta scenario skulle världsekonomin drabbas av en ”hårdlandning” när andra länders export till USA skulle minska drastiskt.

Kritiken mot nationalekonomerna bör inte vara att det saknats varningar utan att nedgången, när den väl kom, tog delvis andra vägar och blev så mycket djupare än förutsett. Hårdlandningen blev en kraschlandning på en till stora delar annan bana än man trodde. De flesta nationalekonomer – inklusive jag själv – missade hur mycket av de senaste årens kraftiga tillväxt som berodde på en ohållbar kreditexpansion och hur sammanflätat och sårbart det internationella finansiella systemet blivit. Så det finns all anledning för professionen att idka självkritik.

Varför bedömde vi nationalekonomer inte riskerna som större? Ett mycket enkelt – och mänskligt – skäl kan vara att varningarna för t ex de stora amerikanska bytesbalansunderskotten till slut förlorade sin slagkraft när ”inget hände” under så lång tid. Den snabba återhämtningen efter IT-bubblans kollaps i början av 2000-talet kan också ha invaggat oss i säkerhet, eftersom en hastig omläggning av penningpolitiken då snabbt dämpade fallet i världsekonomin.

Men det finns också anledning att reflektera över om det kan finnas inbyggda ”systemfel” i nationalekonomisk forskning och utbildning som bidragit till krisen. En sådan debatt har i hög grad förts i den anglosachsiska världen.

Ett första problem gäller relationen mellan ämnesområdena *makroekonomi* och *finansiell ekonomi*. Makroekonomi handlar om den samlade ekonomins utveckling (konjunkturutveckling och tillväxt samt hur de påverkas av den ekonomiska politiken), medan finansiell ekonomi (som framgår av namnet) fokuserar på de finansiella marknaderna och olika finansiella instrument.

En uppenbar brist i de vanliga makroekonomiska analysmodellerna är att de innehåller ytterst rudimentära beskrivningar av de finansiella marknaderna. Så t ex spelar kreditrisker, ränteskillnader mellan olika kreditinstrument och kreditförluster i regel inte någon roll. De flesta nationalekonomer har nog haft mycket ofullständiga kunskaper om finansmarknadernas utveckling under senare år och hur den kunde antas påverka den samlade ekonomins funktionssätt. Under den djupaste finansiella krisen förra hösten uttryckte nobelpristagaren Paul Krugman detta mycket öppenjärtigt med ungefär följande formulering: ”varje ny dag innebär nya problem med finansiella instrument som jag inte visste existerade igår” (fritt citerat ur minnet).

Allvarlig kritik kan också riktas mot att forskningen i finansiell ekonomi främst tycks ha ägnats åt frågor som prissättningen på olika finansiella tillgångar och hur enskilda placerare bäst bör sätta samman sina portföljer. Analyserna har således i regel varit mycket partiella. Däremot förefaller man i ganska liten utsträckning ha intresserat sig för de samlade makroekonomiska konsekvenserna av förändringarna på finansmarknaderna.

I den anglosachsiska debatten har många kritiker skjutit in sig på att en överdriven ”matematisering” av nationalekonomiämnet skulle ha lett till alltför snäva synsätt och alltför mycket ”teoretiserande” utan empirisk grund. Det ligger något i kritiken, men den skjuter långt över målet. Matematik är ett mycket användbart hjälpmedel för att klargöra exakt hur man tänker sig olika mekanismer men kan förstås drivas för långt. Det är dock en missuppfattning att utvecklingen inom nationalekonomin går i allt mer matematisk och

teoretisk riktning. De senaste tjugo åren har i stället präglats av en stark utveckling av statistiska/ekonometriska metoder och allt större krav på strikt empirisk hypotesprövning.

Det största problemet för både forskning och utbildning i nationalekonomi är i stället enligt min mening den allt längre drivna *specialiseringen*. Det säkraste sättet att göra forskarkarriär är att fokusera på ett ganska snävt område. Utvecklingen är inte unik för nationalekonomin utan gäller alla vetenskaper. Den är en naturlig följd av att kunskapsmassan växer. Den innebär stora fördelar eftersom den möjliggör fördjupningar som inte annars skulle uppnås. Men det finns också ett pris i form av mindre tid och kraft för de ”stora frågorna”.

Det är en stor skillnad mellan hur en genomsnittlig nationalekonomisk universitetsinstitution fungerar idag och hur den fungerade för trettio år sedan. Då fanns betydande tid över för informella diskussioner angående de breda nationalekonomiska frågorna om t ex tillväxt, sysselsättning, makroekonomiska obalanser av olika slag, miljöförstöring osv. Idag är de flesta forskare så intensivt upptagna med att försöka publicera sig på sina specialområden i de bästa vetenskapliga tidskrifterna att dessa breda diskussioner dött ut på många akademiska institutioner .

Specialiseringen har också i hög grad påverkat utbildningen i nationalekonomi, särskilt på doktorandnivå. Där ges ett stort antal kurser som lär ut djupa metodkunskaper på olika områden. Det ger studenterna teknisk kompetens och möjligheter att mycket bättre än tidigare analysera relevanta problem. Men tyvärr tränger den starka metodinriktningen också undan andra perspektiv. Assar Lindbeck har skämtsamt uttryckt detta som att doktorandkurserna på olika specialområden av nationalekonomin borde kompletteras med en kurs i nationalekonomi. Ett – också skämtsamt – alternativ kunde vara att avsluta doktorandutbildningen med en obligatorisk ”debriefing” för att underlätta för de färdiga doktorerna att återigen fokusera på reella problem, snarare än metodproblem.

Jag tror att doktorandutbildningen i nationalekonomi skulle vinna mycket på att kompletteras med obligatoriska bredare kurser i t ex ekonomisk historia, doktrinhistoria, vetenskapsteori och kanske också psykologi. Det har direkt bäring på debatten om ekonomerna och krisen. Ekonomisk historia lär att boom/bustcykler av det slag som vi just upplevt är ett återkommande inslag i en marknadsekonomi, även om det exakta förloppet varierar beroende på omständigheterna. Doktrinhistoria och vetenskapsteori kan bidra med perspektiv på teoriernas relativitet och hjälpa oss att se litet mer skeptiskt på de för tillfället dominerande paradigmerna. Psykologi kan ge en nyttig påminnelse om att nationalekonomins vanliga antaganden om rationellt beteende ibland behöver modifieras.

Min slutsats är inte att nationalekonomisk forskning och utbildning behöver reformeras i grunden. Det vore ”att kasta ut barnet med badvattnet”. Vedertagen nationalekonomisk metodik har gett en förståelse av en rad samhällsfenomen som vi inte skulle kunna få på något annat sätt. Men nationalekonomerna kan förmodligen göra – ännu – större nytta om vi kompletterar våra specialkunskaper med bredare perspektiv. Forskarutbildningen bör i högre grad än idag bidra till det. Min bild är också att det finns en stark önskan om detta bland många forskarstuderande.